

การพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนสำหรับการจัดการป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช

The Development of Sustainable Indicators for Khuan Khaeng Swamp Forest Management in Nakhon Si Thammarat Province

นพจักร หนูน้อย* และ เฉลิมศักดิ์ สุขกำเนิด

Noppajuk Nunoy* and Decharut Sukkumnoed

Received: 2 June 2017, Revised: 27 July 2017, Accepted: 1 August 2017

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนสำหรับการจัดการป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง เพื่อพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง และศึกษาแนวทางการใช้ตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงเป็นผู้อาวุโสและปราชญ์ชาวบ้าน กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่น กลุ่มหน่วยงานภาครัฐ และกลุ่มนักวิชาการ/นักวิจัยในพื้นที่ รวมทั้งสิ้น 13 คน กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ ตำบลบ้านตูลและตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด ของจังหวัดนครศรีธรรมราช

ผลการวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง จากการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศบริการ และแนวคิดเรื่องตัวชี้วัด พบว่า 1) มิติเวลา แบ่งเป็น ช่วงก่อน พ.ศ. 2505 ยุคในน้ำมีปลาในป่ามีต้นไม้ ช่วง พ.ศ. 2505 ยุคความขัดแย้งทางชนชาติ และช่วงหลัง พ.ศ. 2505 ยุคนุรักษ์ จับจอง ถือครอง 2) มิติเชิงพื้นที่ แบ่งเป็นพื้นที่ที่ถูกทำลายจากการใช้ประโยชน์จากป่าพรุ และพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา จากแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ 3) มิติเชิงกลุ่มคน ประกอบด้วย กลุ่มคนภายใน ที่พึ่งพาป่าพรุในการดำเนินชีวิต และกลุ่มคนภายนอก แบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มนายทุนที่มาซื้อที่ดินจากชาวบ้าน 2) กลุ่มประชาชนนอกพื้นที่หรือนักท่องเที่ยว และ 3) กลุ่มหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน 4) มิติเชิงปฏิบัติการ แบ่งเป็น การปฏิบัติการทางตรง เช่น การปลูกป่า การดูแลป้องกันไม่ให้มีคนบุกรุกป่าหรือเผาป่า ส่วนการปฏิบัติการทางอ้อม เช่น การส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่มีอาชีพและมีรายได้เสริม ซึ่งมิติทั้ง 4 ด้าน เป็นฐานคิดสำคัญในการชี้วัดการพัฒนาความยั่งยืนของป่าพรุ ส่วนแนวทางการใช้ตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็งและแนวทางการนำตัวชี้วัด

สาขาการบริหารและพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10903

Major of Social Development and Administration, Faculty of Social Sciences, Kasetsart University, Chatuchak, Bangkok 10900, Thailand.

* ผู้พิมพ์ประสานงาน ไปรษณีย์อิเล็กทรอนิกส์ (Corresponding author, e-mail): noppajuk@gmail.com Tel: 08 2800 5486

ไปใช้ในพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีดังนี้ 1) ป้องกันและควบคุมไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าโดยหน่วยงานท้องถิ่นประชาสัมพันธ์ให้ชาวบ้านช่วยกันเฝ้าระวังการเข้าไปทำลายป่าพรุ 2) สร้างอาชีพให้ชาวบ้านมีรายได้ มีความรู้ในงานฝีมือ เช่น การแปรรูปกระจูดเป็นผลิตภัณฑ์ 3) สร้างและดูแลคูเติมน้ำเพื่อใช้ดับไฟที่ลุกไหม้ในป่าพรุโดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อล้อ สถานีควบคุมไฟป่าและหน่วยงานท้องถิ่นวางแผนจัดการชุดน้ำที่ใช้ระบายน้ำและเติมน้ำตามแนวเส้นทางน้ำไหล 4) การควบคุมการขุดร่องปลูกปาล์มน้ำมันและยางพาราโดยเจ้าหน้าที่สำนักงานปฏิรูปที่ดิน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และหน่วยงานท้องถิ่น ร่วมกันตรวจสอบแนวเขตที่ดิน และนำกฎหมายเข้ามาบังคับใช้อย่างเคร่งครัด 5) การอนุรักษ์ต้นสะเดียว และ 6) การอนุรักษ์ต้นเสม็ดขาว โดยเจ้าหน้าที่หน่วยงานอนุรักษ์ธรรมชาติไม่ตัดทำลายต้นสะเดียวและต้นเสม็ดขาวที่ยังมีอยู่ตามริมน้ำในธรรมชาติ และปลูกเพิ่มขึ้นในป่าพรุ 7) การเพิ่มพื้นที่ปลูกกระจูดหน่วยงานท้องถิ่นต้องจัดสรรพื้นที่ที่เป็นนาข้าวเก่าเป็นหนองน้ำและพื้นที่ที่มีน้ำขังให้ชาวบ้านได้ทำการถอนกระจูดมาปลูก 8) การควบคุมการพัฒนาขยายถนนในป่าพรุ หน่วยงานควรร่วมกันวางแผนกำหนดแนวทางที่เหมาะสม ข้อเสนอแนะ ควรให้ความรู้และสร้างความตระหนักใน ความสำคัญของป่าพรุ สร้างจิตสำนึกร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการอนุรักษ์ ปลูกป่า และร่วมกันดูแลไม่ให้มีคนบุกรุกทำลายหรือเผาป่าพรุรวมถึงใช้มาตรการทางกฎหมาย ควบคุมแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การพัฒนาตัวชี้วัด, ความยั่งยืน, การจัดการป่าพรุ

ABSTRACT

The development of sustainable indicator for Khuan Khaeng swamp forest management in Nakhon Si Thammarat province aimed to analyze the sustainability of Khuan Khaeng swamp forest, develop the sustainable indicators of Khuan Khaeng swamp forest, and investigate the guidelines on using sustainable indicators for Khuan Khaeng swamp forest management. 13 participants were purposively selected. They were elderly person and local experts, local politicians, government sectors, and scholars/researchers in the area. The study area was Mae Chaem Au Hou sub-district, Chian Yai district, Ban Tun sub-district and Ban Khaeng sub-district, Cha-aud district, Nakhon Sri Thammarat province.

The results of the sustainability analysis of the swamp forest by applying the concept of sustainable development, ecological services, and indicators revealed as follows. 1) The time dimension is divided into before A.D. 1962 (plenty of fish and forest), A.D. 1962 (windstorm), and after A.D. 1962 (invasion, preemption, and claim). 2) The spatial dimension is divided into two areas: the area destroyed by the exploitation of the swamp forest and the area developed based on the concept of commercial farmland development. 3) The group dimension consists of people who live in the swamp forest and the outsider which are divided into three groups: capitalists who buy land from villagers, outsider or tourists, and public and private sectors. 4) The operational dimension is divided into direct actions such as afforestation, forest protection, or forest burning; and, indirect actions such as

encouraging people in working and earning extra income. All of the above four dimensions is key concept to indicate the sustainable development of the swamp forest.

The guidelines on using sustainable indicators for swamp forest management are as follows:

- 1) preventing and controlling forest fires: the local authorities inform villagers to watch over forest destruction;
- 2) building jobs for villagers to earn income and craft skills such as Krajoood production process;
- 3) creating and preserving the ditch for extinguishing fire in the swamp forest: Bo Lo non-hunting area, forest fire control stations, and local authorities plan to manage drainage ditches and fill water along the waterways;
- 4) controlling oil palm and rubber plantations: the officers from Land Reform Office, Office of Natural Resource and Environment, and Local Administration jointly check the landscape;
- 5) preserving Sataew Tree;
- 6) preserving Paper Bark Tree: the officers from any conservation offices encourage people to stop cutting Sataew Tree and Paper Bark Tree along the riverside and plant them more in the swamp forest area;
- 7) increasing Krajoood cultivation: local authorities must allocate paddy fields, swamps and water areas to villagers for planting Krajoood; and,
- 8) controlling road expansion in the swamp forest area: any organization should determine appropriate guidelines together. It is recommended to share knowledge and raise awareness on an importance of the swamp forest, raise consciousness on environmental conservation, give people opportunity to take part in forest conservation, jointly protect forest invasion, and employ legal measures to preserve the sustainable environment.

Key words: indicator development, sustainability, swamp forest management

บทนำ

ป่าพรุเป็นป่าดงดิบชนิดหนึ่งที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ที่มีน้ำท่วมขัง ระดับน้ำในป่าพรุนั้นขึ้นลงตามฤดูกาล แต่ในป่าพรุจะมีน้ำขังอยู่เสมอ ผืนป่าพรุเป็นแหล่งอาหารแหล่งเพาะพันธุ์ที่สำคัญของปลาหลายชนิดดินของป่าพรุมีลักษณะเฉพาะเรียกว่า “ดินพีท” (Peat) ที่เกิดจากการทับถมของซากพืชซากสัตว์ไม้ใบไม้ที่ทับถมกันเป็นดินที่มีความหนาแน่นน้อย มีสภาพคล้ายๆ กับฟองน้ำนุ่มๆ ที่อุ้มน้ำไว้ (ธาริน และ พิษณุ, 2538) นอกจากนี้ ในป่าพรุยังพบพันธุ์ไม้ และสัตว์น้ำนานาชนิด จึงจัดได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ในการสร้างรายได้และใช้เพื่อยังชีพร่วมกัน (กรมป่าไม้, 2531)

ป่าพรุควนเคร็ง ตั้งอยู่ที่ลุ่มน้ำปากพนังทางตอนใต้ของจังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ

ผืนใหญ่ มีระบบนิเวศที่มีความอุดมสมบูรณ์และเอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชน มีพื้นที่ประมาณ 223,320 ไร่ เป็นป่าสงวนแห่งชาติเนื้อที่ 165,825 ไร่ และป่าถาวรตามมติ ครม. จำนวน 57,495 ไร่ พื้นที่ป่าครุควนเคร็งครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ คือ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอร่อนพิบูลย์ อำเภอชะอวด อำเภอหัวไทร ของจังหวัดนครศรีธรรมราช และพื้นที่บางส่วนของอำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง (ณรงค์, 2544) ป่าพรุควนเคร็งนอกจากจะเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความหลากหลายทางชีวภาพแล้วยังมีความสำคัญกับชุมชนในด้านเศรษฐกิจ คือ เป็นแหล่งเก็บเกี่ยวกระดูกเพื่อนำไปสานเสื่อหรือผลิตภัณฑ์จากกระดูกอันเป็นรายได้หลักของชุมชน แต่ปัจจุบันป่าพรุเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีการบุกรุกตัดไม้ทำลายป่า มีการลักลอบเผาป่าเพื่อหวังผลให้ป่าเสื่อมโทรมและเกิดการซื้อขาย

ครอบครองพื้นที่และเข้าไปทำประโยชน์เพื่อปลูกปาล์มน้ำมัน และยางพาราเพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดความต้องการและบุกรุกพื้นที่เพิ่มขึ้น ซึ่งในช่วง 10 ปีที่ผ่านมาเกิดไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็งอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2531 ได้เกิดไฟไหม้ป่าพรุควนเคร็งกว่า 160 จุด พื้นที่ที่ได้รับเสียหายไม่น้อยกว่า 15,000 ไร่ (สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5, 2555) ซึ่งสาเหตุการเกิดไฟไหม้ป่าพรุนั้นมาจากภัยธรรมชาติและอีกส่วนสำคัญก็มาจากภัยมนุษย์เป็นผู้ก่อให้เกิดความเสียหายดังกล่าว ด้วยสถานการณ์ปัญหาที่กล่าวมานั้นทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาการพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนสำหรับการจัดการป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็งโดยการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับเนวศบริการ และแนวคิดเรื่องตัวชี้วัด ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติเชิงเวลา มิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงกลุ่มคน มิติเชิงปฏิบัติ และศึกษาแนวทางการใช้ตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมุ่งเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงานภาครัฐและเอกชน ทั้งในและนอกพื้นที่ เพื่อผลักดันให้ชุมชน สังคม และประเทศเล็งเห็นถึงความสำคัญของป่าพรุและพลิกฟื้นคืนผืนป่าพรุให้กลับมาอุดมสมบูรณ์และยั่งยืนสืบไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการทางวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกโดยใช้หลักระเบียบวิธีวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้เทคนิควิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ดังนี้

1. การเลือกพื้นที่ในการวิจัย 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลแม่เจ้าอยู่หัว อำเภอเชียรใหญ่ ตำบลบ้านตูล และตำบลเคร็ง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. การกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยเจาะจง ได้แก่
 - 1) ผู้อาวุโส ผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน
 - 2) ผู้ใหญ่บ้านกำนัน หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ในพื้นที่
 - 3) นายกองค์การบริหารส่วนตำบล
 - 4) นักวิชาการ นักวิจัยในพื้นที่รวม

ทั้งสิ้น จำนวน 13 คน

3. การกำหนดข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

- 1) ข้อมูลจากเอกสารและงานวิจัย ได้แก่ เอกสารท้องถิ่น เอกสารทางราชการ งานวิจัย สารนิพนธ์ วิทยานิพนธ์ หนังสือ วารสาร จุลสาร และสื่อสิ่งพิมพ์
- 2) ข้อมูลจากภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการสังเกตสภาพทั่วไปของป่าพรุควนเคร็ง และชุมชนโดยรอบ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ประกอบด้วย ข้อมูลส่วนบุคคล ความเป็นมาของป่าพรุควนเคร็ง สถานการณ์ปัญหาป่าพรุควนเคร็ง ประสบการณ์เกี่ยวกับป่าพรุควนเคร็ง ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็งและแนวทางการนำตัวชี้วัดไปใช้ในป่าพรุควนเคร็ง 2) เครื่องบันทึกเสียง 3) กล้องถ่ายภาพ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ 1) การจำแนกและจัดระบบข้อมูลตามพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่โดยการวิเคราะห์แบบ (Time Line) 2) การจัดประเภทของข้อมูลที่รวบรวมได้จากเอกสาร ข้อมูลจากการลงพื้นที่สัมภาษณ์แบบเจาะลึก และข้อมูลจากการสังเกตสภาพทั่วไปของป่าพรุควนเคร็ง และชุมชนโดยรอบโดยผู้วิจัยเอง และ 3) สรุปข้อมูลเป็นหมวดหมู่และนำเสนอผลการศึกษาคตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

ผลการวิจัย ปรากฏผล ดังนี้

1. ประวัติและความเป็นมาของป่าพรุควนเคร็ง

ป่าพรุควนเคร็งมีพื้นที่ 223,320 ไร่ เป็นพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ 4 ป่า และป่าไม้ถาวรตามมติคณะรัฐมนตรี จำนวน 1 ป่า ตั้งอยู่ในเขตโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอันเนื่องมาจากพระราชดำริ มีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 5 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเชียรใหญ่ อำเภอชะอวด อำเภอเฉลิมพระเกียรติ อำเภอร่อนพิบูลย์ และอำเภอหัวไทร ป่าพรุมีน้ำ

ข้างเกือบตลอดทั้งปี เป็นจุดรับน้ำ ธาตุอาหาร ตะกอน และเป็นพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับระบบนิเวศวิทยาของกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา และกลุ่มน้ำปากพนัง และมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้านมีสถานะเป็นป่าชุมชนและเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจโดยมีสิ่งเคารพนับถือ คือ ศาลหลวงต้นไทร รวมถึงเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ แต่ในปี 2505 เกิดวาทภัยทำให้ต้นไม้ในป่าพรุโคนล้มเสียหายจำนวนมาก ขณะเดียวกันจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้น ชุมชนมีการขยายตัว ในขณะที่พื้นที่ทำกินมีอยู่จำกัด จึงเป็นสาเหตุทำให้พื้นที่ป่าพรุควนเคร็งถูกบุกรุกทำลายมีการเข้าจับจองถือครองกันมากขึ้น

2. สถานการณ์ปัญหาของป่าพรุควนเคร็ง

2.1 การเกิดไฟเผาป่าพรุควนเคร็ง มีสาเหตุมาจาก 1) ภัยแล้งตามธรรมชาติ ฝนทิ้งช่วงต่อเนื่องหลายเดือน เกิดความแห้งแล้ง แสงแดดจัด ไม่มีฝนตก และ 2) ประชาชนบุกรุกแผ้วถางและเผาป่าพรุเป็นบริเวณกว้าง เพื่อปรับพื้นที่ป่าพรุให้เป็นพื้นที่ทำการเกษตร 3) การแปรสภาพพื้นที่ป่าพรุ เพื่อให้ได้เอกสารสิทธิ์ และนำไปขายต่อให้กับนายทุน

2.2 การตัดไม้ในป่าพรุมีสาเหตุมาจาก 1) การตัดไม้เพื่อนำไปสร้างบ้านและที่อยู่อาศัย สร้างเครื่องมือ เครื่องใช้ในครัวเรือน 2) การตัดไม้เพื่อนำไม้ไปแปรรูปขายในตลาด 3) การตัดไม้ให้นายทุน

3. การวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง

จากการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดเกี่ยวกับนิเวศบริการ และแนวคิดเรื่องตัวชี้วัด พบว่า ระบบนิเวศป่าพรุที่เป็นแหล่งกำเนิดของดิน น้ำ ป่าไม้ ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพและนับเป็นโครงสร้างทางชีววิทยาที่จำเป็นต่อการอยู่รอดของประชาชนในพื้นที่และสรรพชีวิต แต่เมื่อเวลาผ่านไประบบนิเวศของป่าพรุถูกทำลายไปอย่างมากอันเนื่องมาจาก “ภัยธรรมชาติ และ ภัยมนุษย์” ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยมีความประสงค์จะสะท้อนให้เห็นถึงความ

เปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นกับป่าพรุควนเคร็งใน 4 มิติ ดังนี้

3.1 มิติเชิงเวลา ก่อน พ.ศ. 2505 ยุคในน้ำมีปลาในป่ามีต้นไม้ ป่าพรุควนเคร็งมีความหลากหลายทางชีวภาพและเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่ความอุดมสมบูรณ์ของต้นไม้ พืชพรรณ สัตว์ป่า และสัตว์น้ำนานาชนิด ช่วง พ.ศ. 2505 ยุควาทภัยทำลายธรรมชาติ เกิดวาทภัยโดยพายุโซนร้อนแฮเรียตพัดขึ้นฝั่งที่แหลมตะลุมพุก จังหวัดนครศรีธรรมราช ทำให้ต้นไม้ขนาดใหญ่โคนล้มเสียหายจำนวนมาก และหลัง พ.ศ. 2505 ยุคบุกรุก จับจอง ถือครอง ชุมชนได้รับการพัฒนาและมีความเจริญมากขึ้น เป็นเหตุให้พื้นที่ป่าพรุถูกทำลายบุกรุกจับจองโดยประชาชนและนายทุน อาจสรุปได้ว่า จากอดีตจนถึงปัจจุบันพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง มีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงปริมาณ (ขนาดของพื้นที่) และเชิงคุณภาพ (ความอุดมสมบูรณ์) โดยมีแนวโน้มของจำนวนพืช สัตว์ป่า และป่าไม้ลดลง แต่การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าพรุควนเคร็งเพิ่มมากขึ้น โดยพบว่าประชาชนเข้าไปหาของป่า ตัดไม้ เผาป่าเพื่อหาสัตว์ และบุกรุกทำลายป่าพรุเพื่อเป็นพื้นที่ทำกิน และขายที่ดินให้กับนายทุนเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ เช่น ปาล์มน้ำมัน ยางพารา เป็นต้น

3.2 มิติเชิงพื้นที่ สามารถสรุปมิติเชิงพื้นที่ออกเป็น 2 ประเด็น คือ พื้นที่ที่ถูกทำลาย และพื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา

3.2.1 พื้นที่ที่ถูกทำลาย จากอดีตจนถึงปัจจุบันผลจากการใช้ประโยชน์จากป่าพรุควนเคร็งของประชาชน ทั้งในพื้นที่โดยการหาของป่า การตัดไม้ การเผาป่า เพื่อหาอาหารมาดำรงชีพและค้าขาย รวมทั้งการทำลายป่า เพื่อแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่ทำกิน ทำการเกษตร และขายให้กับนายทุน

3.2.2 พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนา จากแนวคิดการพัฒนาพื้นที่เกษตรกรรมเชิงพาณิชย์ ส่งผลให้ความเจริญเข้าไปถึงชุมชนที่ห่างไกล ถนน ไฟฟ้า

ประปา เข้าถึงเขตพื้นที่ต่างๆ ในป่าพรุได้รับการพัฒนาพื้นที่ให้มีโครงสร้างพื้นฐานให้ประชาชนในพื้นที่ได้รับความสะดวกสบายเพิ่มขึ้น

3.3 มิติเชิงกลุ่มคน ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการทำให้ป่าพรุควนเคร็งถูกทำลาย และได้รับการพัฒนา ประกอบด้วย

3.3.1 กลุ่มคนภายใน ที่อยู่อาศัย และพึ่งพาป่าพรุในการดำเนินชีวิต

3.3.2 กลุ่มคนภายนอก แยกออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มนายทุนที่มาซื้อที่ดินจากชาวบ้าน 2) กลุ่มประชาชนนอกพื้นที่ที่มาซื้อสินค้าที่ชาวบ้านมาได้จากป่าพรุควนเคร็ง และเข้ามาท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ 3) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

3.4 มิติเชิงปฏิบัติการ คือ ความพยายามพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์ สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็น ดังนี้

3.4.1 การปฏิบัติการทางตรง คือ การจัดกิจกรรม และโครงการต่างๆ เกี่ยวกับป่าพรุ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพยายามพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์ การดูแลจัดการป่า การจัดทำโครงการพัฒนาหรืออนุรักษ์ป่าพรุควนเคร็ง และรวมถึงการจัดทำโครงการวิจัยและพัฒนาของหน่วยงานต่างๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ที่มีส่วนผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

3.4.2 การปฏิบัติการทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรมและโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการฟื้นฟูอนุรักษ์ และป้องกันไม่ให้ป่าพรุถูกทำลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพยายามพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์

สรุปการวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง ใน 4 มิติ ได้แก่ มิติเชิงเวลา มิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงกลุ่มคน และมิติเชิงปฏิบัติ พบว่า แต่เดิมนั้นป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์และมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตประชาชนในพื้นที่เป็นอย่างมาก ประชาชนได้เข้า

มาใช้ประโยชน์จากป่าพรุในการดำเนินชีวิตประจำวัน จนเมื่อปี พ.ศ. 2505 เกิดวาทภัยป่าพรุถูกทำลายจนเสียหาย เมื่อป่าพรุฟื้นตัวขึ้น ประกอบกับเป็นช่วงที่ประเทศกำลังพัฒนาและใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั้งคิด ประชาชนต่างพากันเผาป่าและทำลายป่าเพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทำกิน เปลี่ยนป่าให้เป็นแปลงเกษตรสวนปาล์มน้ำมันและสวนยางพารา ซึ่งการเผาป่าทำให้ป่าพรุเสื่อมโทรมลง แต่เมื่อเวลาผ่านไปยุคของการพัฒนาที่ยั่งยืนเข้ามา ส่งผลให้การพัฒนาในพื้นที่ เริ่มปรับเปลี่ยนไปประชาชนเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของป่าพรุมากขึ้น หน่วยงานทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ก็เข้ามามีส่วนร่วมในการส่งเสริมและอนุรักษ์ป่าพรุเพื่อให้กลับมามีความอุดมสมบูรณ์ และเป็นป่าไม้ที่มีความยั่งยืนต่อไป

4. แนวทางการใช้ตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง

จากการวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง พบว่า ตัวชี้วัดความยั่งยืนทั้ง 4 มิติ คือ มิติเชิงเวลา มิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงกลุ่มคน และมิติเชิงปฏิบัติการ สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงตามเวลาและสถานการณ์ สะท้อนปัญหาด้านความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง และสะท้อนตัวบ่งชี้ที่กำหนดทิศทางการพัฒนาความยั่งยืนของป่าพรุ ซึ่งหากจะสำเร็จได้นั้นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ การฟื้นฟูป่าพรุโดยการปลูกป่า การป้องกันไฟป่า และการป้องกันการเผาป่าพรุควนเคร็งเพื่อการใช้ประโยชน์ใดๆ โดยมีจุดหมายให้ป่าพรุกลับมาอุดมสมบูรณ์มากขึ้นกว่าเดิม โดยสรุปแนวทาง ดังนี้

4.1 การป้องกันและควบคุมไฟป่าเพื่อไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุ

4.2 การสร้างอาชีพเสริมให้ชาวบ้านในชุมชนโดยการส่งเสริมให้ชาวบ้านมีความรู้ มีทักษะในงานฝีมือ เช่น การแปรรูปกระจูดเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ และการทอผ้าพื้นเมือง เป็นต้น

4.3 สร้างและดูแลคูเติมน้ำเพื่อใช้ดับไฟที่
ลูกไหม้ในป่าพรุ

4.4 การควบคุมยกร่องปลูกปาล์มน้ำมัน
และยางพารา

4.5 การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นสะเดียว
เพื่อให้เป็นแหล่งอาหารของปลาตุกร้าพัน

4.6 การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นเสม็ดขาว
เพื่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าพรุ

4.7 การเพิ่มพื้นที่ปลูกกระจุคเพื่อความ
อุดมสมบูรณ์ของป่าพรุ

4.8 การควบคุมการพัฒนาขยายถนนใน
ป่าพรุ

5. แนวทางการนำตัวชีวิตไปใช้ในพื้นที่ป่าพรุ ควนเค็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช

5.1 การป้องกันและควบคุมไฟป่าเพื่อ
ไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุ โดยองค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อลื้อ และส่วนป้องกัน
รักษาและควบคุมไฟป่า สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่
12 (นครศรีธรรมราช) ให้ความรู้ ประชาสัมพันธ์ และ
เฝ้าระวังการเข้าไปทำลายป่าพรุ การลักลอบเผาป่าพรุ

5.2 การสร้างอาชีพเสริมให้ชาวบ้านมี
ความรู้ มีทักษะในงานฝีมือ โดยศูนย์ศิลปาชีพบ้าน
เนินธัมมังส่งเสริมความรู้ ฝึกทักษะงานฝีมือ การแปรรูป
กระจุคเป็นผลิตภัณฑ์ต่างๆ และการทอผ้าพื้นเมือง
นำไปสู่การประกอบอาชีพจนมีรายได้เป็นของตัวเอง
และชุมชน

5.3 การสร้างและดูแลคูเติมน้ำเพื่อใช้ดับ
ไฟที่ลูกไหม้ในป่าพรุ โดยเขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อลื้อ
และสถานีควบคุมไฟป่า และองค์การปกครองส่วน
ท้องถิ่นร่วมกันวางแผนและจัดการการขุดคูน้ำที่ใช้
ระบายน้ำและเติมน้ำจากพื้นที่ป่าพรุตามแนวเส้นทาง
น้ำไหลในป่าพรุที่ช่วยกักขังน้ำในช่วงฤดูแล้งและช่วย
ระบายน้ำออกในช่วงฤดูฝน

5.4 การควบคุมการยกร่องปลูกปาล์ม
น้ำมันและยางพารา โดยสำนักงานปฎิรูปที่ดิน
สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัด
นครศรีธรรมราช ศูนย์ควบคุมไฟป่า เขตห้ามล่าสัตว์
ป่าบ่อลื้อ และองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นร่วมกัน
ตรวจสอบแนวเขตที่ดินแต่ละประเภทให้ชัดเจน

5.5 การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นสะเดียว
โดยสำนักงานประมงอำเภอชะอวด ส่วนส่งเสริม
การปลูกป่า สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12
(นครศรีธรรมราช) ร่วมกันวางแผนอนุรักษ์และขยาย
พื้นที่ปลูกต้นสะเดียว

5.6 การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นเสม็ดขาว
โดยส่วนส่งเสริมการปลูกป่า สำนักจัดการทรัพยากร
ป่าไม้ที่ 12 (นครศรีธรรมราช) ส่วนฟื้นฟูและพัฒนา
พื้นที่อนุรักษ์ สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5
(นครศรีธรรมราช) ร่วมกันวางแผนอนุรักษ์และขยาย
พื้นที่ปลูกต้นเสม็ดขาว

5.7 การเพิ่มพื้นที่ปลูกต้นกระจุคเพื่อ
ความอุดมสมบูรณ์ของป่าพรุ โดยอำเภอชะอวด และ
สำนักงานเกษตรอำเภอชะอวด ร่วมกันวางแผนอนุรักษ์
และขยายพื้นที่ปลูกต้นกระจุค

5.8 การควบคุมการพัฒนาขยายถนนใน
ป่าพรุ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลเค็ง องค์การ
บริหารส่วนตำบลบ้านตูล และส่วนอนุรักษ์และ
ป้องกันทรัพยากร สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12
(นครศรีธรรมราช) ร่วมกันวางแผนและควบคุมการ
พัฒนาขยายถนนในป่าพรุ

วิจารณ์ผล

1. สถานการณ์ปัญหาของป่าพรุควนเค็ง
พบว่า ปัญหาหลักสำคัญ คือ ไฟไหม้ป่า ในประเด็น
สาเหตุซึ่งมีอยู่ด้วยกัน 2 ประเด็น คือ เกิดจากภัย
ธรรมชาติ และเกิดจากมนุษย์โดยผู้วิจัย พบว่า ปัญหา
หลักของป่าพรุควนเค็ง มาจาก 1) ภัยธรรมชาติ เป็น
สาเหตุหลักที่ทำให้ป่าพรุถูกทำลายและเสื่อมโทรม

อย่างมาก โดยความเสื่อมโทรมของป่าพรุเริ่มตั้งแต่เกิด ราวทศวรรษ พ.ศ. 2485 พายุในครั้งนั้นได้พัดบ้านเรือน และต้นไม้อายุยืนล้มพังเสียหายจำนวนมากชาวบ้านต้อง ช่วยกันตัดฟันต้นไม้ที่ล้มทับเป็นเวลานานต่อมาเกิด เหตุการณ์วาตภัยในปี 2505 และปีถัดมาได้เกิดภาวะ แห้งแล้งฝนทิ้งช่วงส่งผลให้เกิดเหตุการณ์ไฟไหม้ครั้ง ใหญ่ขึ้นในพื้นที่พรุควนเคื่องในลักษณะไฟติดลุกลาม อยู่ใต้พื้นล่างป่าพรุเป็นพื้นที่กว้างและระยะเวลานาน เหตุการณ์ดังกล่าวได้ส่งผลให้ต้นไม้อายุยืนล้มตายจำนวน มากและทำให้ป่าพรุเสื่อมคุณค่าทางธรรมชาติ สอดคล้องกับ นฤมล (2558) พบว่า ยุคหลังวาตภัย (พ.ศ. 2505-2539) เกิดไฟไหม้ขึ้นหลายต่อหลายครั้ง เป็นเหตุให้พื้นที่ป่าพรุเสื่อมคุณค่าทางธรรมชาติและ เสื่อมโทรมลงความหลากหลายของพันธุ์ไม้ดั้งเดิมมี จำนวนลดลงสาเหตุรองลงมา คือ มาจากมนุษย์ ที่ ทำลายสมดุลของป่าพรุควนเคื่อง ทั้งในส่วนของการ ดำรงชีวิตปัจจุบันของชาวบ้านในพื้นที่รอบเขตป่าพรุ ควนเคื่อง และการพัฒนาเกษตรกรรมในพื้นที่ป่าพรุ เช่น การบุกรุกฟันป่าและเข้าไปตัดไม้ สอดคล้องกับ ชลลดา (2550) พบว่า การตัดไม้ในป่าพรุ เป็นวิถีอย่าง หนึ่งของชาวบ้าน สำหรับไม้ที่ตัดส่วนใหญ่จะตัดไม้ เกือบทุกประเภท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการนำไปใช้ ประโยชน์ และในส่วนของภัยมนุษย์ที่ทำการเผาพื้นที่ ป่าพรุเพื่อนำมาปลูกปาล์มน้ำมันและทำสวนยางพารา ซึ่งผู้วิจัยคิดเห็นว่าการกระทำของชาวบ้านในพื้นที่นั้น มาจากระบบเสรีนิยมและแนวนโยบายของรัฐที่เข้ามา ส่งเสริมและยกระดับผลผลิตทางการเกษตรทำให้ ปาล์มน้ำมันและยางพารามีราคาให้สูงขึ้น ประชาชน จึงตัดสินใจบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อทำการเกษตรหวังจะมี รายได้จากการขายผลผลิตด้านการเกษตร และ ประชาชนบางส่วนที่ไม่ได้บุกรุกเพื่อครอบครองเอง แต่เผาทำลายให้เป็นที่รกร้างเพื่อแปรสภาพพื้นที่ป่า เพื่อให้ได้เอกสารสิทธิ และนำไปขายต่อให้กับนายทุน (วิโชติ, 2536) ซึ่งประเด็นนี้ผู้วิจัยคิดเห็นว่ายาก จาก มนุษย์ทำลายป่าพรุควนเคื่องนอกจากจะเป็น

ประชาชนในพื้นที่เองแล้วยังรวมถึงกลุ่มคนภายนอก พื้นที่ เช่น นายทุน ผู้มีอิทธิพล และผู้มีอำนาจตัดสินใจ ในระดับนโยบายด้วยเช่นกัน

2. การพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนของป่าพรุ ควนเคื่อง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการวิเคราะห์ ประเด็นการพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนของป่าพรุควน เคื่อง ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เป็น 4 มิติ เพื่อให้เห็นภาพรวม ที่ชัดเจนยิ่งขึ้นว่าแต่ละมิติมีส่วนเกี่ยวข้องกับ ความ ยั่งยืนของป่าพรุควนเคื่องอย่างไรบ้าง ดังนี้

2.1 มิติเชิงเวลา จากผลการศึกษาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปช่วงเวลาต่างๆ ที่ทำให้ป่าพรุเปลี่ยนไป ทั้ง ทางด้านจำนวนพื้นที่ป่า จำนวนต้นไม้อายุยืน สัตว์ป่า ที่ลดน้อยลง ความหลากหลายทางชีวภาพเปลี่ยนแปลง ไป โดยผู้วิจัยสรุปได้เป็น 3 ยุค ได้แก่ 1) ยุคในน้ำมีปลา ในป่ามีต้นไม้ (ก่อน พ.ศ. 2505) 2) ยุควาตภัยทำลาย ธรรมชาติ (พ.ศ. 2505) และ 3) ยุคบุกรุกจับจอง ถิ่นครอง (หลัง พ.ศ. 2505) ซึ่งสอดคล้องกับ นฤมล (2558) ที่แบ่ง ยุคของป่าพรุควนเคื่อง ออกเป็น 3 ยุค โดยมีเกณฑ์ในการ แบ่ง โดยอาศัยเหตุการณ์สำคัญที่ทำให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงลักษณะการใช้ประโยชน์ทรัพยากร ป่าพรุควนเคื่อง ดังนี้ 1) ยุคป่าเขียว (ก่อน พ.ศ. 2505) 2) ยุคหลังวาตภัย (พ.ศ. 2505-2539) 3) ยุคการเกษตร เชิงพาณิชย์ (พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน) ซึ่งจากการวิเคราะห์มิติ เชิงเวลาดังกล่าวนั้น ผู้วิจัยจึงได้เสนอยุคเพิ่มเติม คือ ยุคการเติบโตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนา อย่างยั่งยืน ซึ่งในปัจจุบันประเทศไทยเข้าสู่ช่วงของ การขับเคลื่อนแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) โดยได้ระบุ ในยุทธศาสตร์ที่ 4 การเติบโตที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมี วิสัยทัศน์ “กินสมดุลสู่ธรรมชาติ เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน” โดยภายใต้ยุทธศาสตร์ยังมีแนวทางสำคัญ ได้แก่ การ

พัฒนาระบบการบริหารจัดการและกลไกการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งด้านทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม เช่น การสร้างจิตสำนึกความตระหนักและ ปรับปรุงกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อ อนุรักษ์ปลูกป่า ยุติการเผาทำลายป่า และการทบทวน แก้ไขกฎหมายคุ้มครองสิทธิชุมชน วิถีชีวิต รวมถึงพื้นที่ อนุรักษ์ เพื่อให้คนอยู่ร่วมกับป่าได้อย่างยั่งยืน เป็นต้น

2.2 มิติเชิงพื้นที่ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน พื้นที่ป่าพรุควนเคร็งมีการเปลี่ยนแปลงไปในเชิงปริมาณ (ขนาดของพื้นที่) และเชิงคุณภาพ (ความอุดมสมบูรณ์) ทั้งนี้ สาเหตุมาจากการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าพรุควน เคร็งของประชาชน เช่น การหาของป่า การตัดไม้ การ เผาป่าหาสัตว์ป่า การบุกรุกทำลายป่า เพื่อปรับเปลี่ยน ให้เป็นพื้นที่ทำกินทำการเกษตร และ การขายที่ดิน ให้กับนายทุน อย่างไรก็ตาม ปัญหาการบุกรุกป่าพรุ ทั้งการตัดไม้ การเก็บหาของป่า เป็นสาเหตุที่ทำให้ไฟ ไหม้ป่า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง และการเผาทำลายป่านับเป็นปัญหาที่ก่อความเสียหาย และส่งผลกระทบ โดยตรงต่อระบบนิเวศ และสัตว์ป่า และยังส่งผล กระทบต่อประชาชนในพื้นที่ทั้งทางตรงและทางอ้อม

2.3 มิติเชิงกลุ่มคน พื้นที่ป่าไม้ลดลงและ ทรัพยากรเสื่อมโทรม ส่วนหนึ่งมาจากการใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติของประชาชนใน พื้นที่และนอกพื้นที่ การกระทำต่างๆ ของกลุ่มคนหรือ มนุษย์ หรือประชาชน เป็นสาเหตุที่ทำให้ป่าพรุควน เคร็งเปลี่ยนแปลงไปจากอดีต จากยุคดั้งเดิมที่มีความ อุดมสมบูรณ์ มาสู่ยุคแห่งความเสื่อมโทรม และกำลังเข้าสู่ ยุคการพัฒนาให้ฟื้นคืนกลับอีกครั้ง การเปลี่ยนแปลง ต่างๆ นั้นล้วนมีผลมาจากการกระทำของมนุษย์ โดย ผู้วิจัยได้แบ่งแยกออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มคน ภายใน ได้แก่ ชาวบ้านที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ป่าพรุ ควนเคร็ง ได้พึ่งพาป่าพรุในการดำเนินชีวิตมาตั้งแต่รุ่น

ปู่ ย่า ตา ยาย โดยการหาของป่ามาเป็นอาหาร มาสร้าง เป็นที่อยู่อาศัย หรือการหาของป่าแล้วนำไปขายเพื่อนำ เงินมาจับจ่ายใช้สอยในครอบครัว อย่างไรก็ตามผู้วิจัย คิดเห็นว่าการใช้ประโยชน์จากผืนป่านั้นเปรียบเสมือน เป็นการทำลายผืนป่าทีละเล็กทีละน้อยโดยที่กลุ่มคนใน นั้นอาจไม่รู้ตัวหรือรู้ตัวก็เป็นได้ 2) กลุ่มคนภายนอก แยกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มนายทุนที่มากว่านซื้อ ที่ดินจากชาวบ้าน กลุ่มประชาชนนอกพื้นที่ที่เข้ามาซื้อ สินค้าที่ชาวบ้านหามาได้จากป่าพรุควนเคร็ง และอีก กลุ่มหนึ่ง คือ หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน ที่เข้ามา ส่งเสริมแนวคิดเรื่องการอนุรักษ์ป่าพรุ โดยผลักดันให้ เกิดโครงการปลูกป่าทดแทน การควบคุมไฟป่า การ จัดการไฟป่า การจัดทำแผนปฏิบัติการการจัดการป่า พรุของประเทศไทย และการจัดฝึกอบรม การอนุรักษ์ สร้างความตระหนักในการสร้างเครือข่ายการมีส่วน ร่วมของชุมชนในการป้องกันไฟป่า ตลอดจนการจัดทำสื่อสิ่งพิมพ์เพื่อประชาสัมพันธ์ความรู้และ ข่าวสาร เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดไฟป่า และเพื่อให้ ประชาชนในพื้นที่มีป่าพรุธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และยั่งยืนต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับ ชันชัย (2553) พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่า ผลิตแบบยั่งยืน ส่วนหนึ่งมาจากการได้รับฟังการ เผยแพร่เกี่ยวกับวิธีการจัดการป่าผลิตแบบยั่งยืนจาก คณะทีมงานป่าไม้และได้รับข้อมูลข่าวสารจาก เจ้าหน้าที่รัฐนานๆ ครั้ง

2.4 มิติเชิงปฏิบัติการ ในส่วนนี้ผู้วิจัยแบ่ง การปฏิบัติการออกเป็น 2 ทาง เพื่อนำเสนอให้เห็น ถึงความแตกต่าง คือ การปฏิบัติการทางตรง และ การ ปฏิบัติการทางอ้อม ดังนี้ 1) การปฏิบัติการทางตรง คือ การจัดกิจกรรม และ โครงการต่างๆ เกี่ยวกับป่าพรุ โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อพยายามพลิกฟื้นผืนป่าให้ กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์ เช่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่า บ่อล้อ สถานีควบคุมไฟป่า สำนักนโยบายและแผน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โครงการพัฒนา

ป่าไม้และระบบนิเวศป่าพรุในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ มูลนิธิชัยพัฒนา กองทัพอากาศที่ 4 องค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่จังหวัดนครศรีธรรมราช และประชาชนในพื้นที่ และ 2) การปฏิบัติการทางอ้อม คือ การจัดกิจกรรม และโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการฟื้นฟู อนุรักษ์ และป้องกันไม่ให้ป่าพรุถูกทำลาย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพยายามพลิกฟื้นผืนป่าให้กลับมามีสภาพอุดมสมบูรณ์ เช่น ศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ที่พยายามฝึกอบรมความรู้ ฝึกอาชีพให้แก่ชาวบ้านเพื่อให้มีอาชีพเสริมสร้างรายได้และไม่ต้องเข้าไปแสวงหาประโยชน์จากป่า อันอาจนำไปสู่การทำลายป่าได้ในอนาคต สอดคล้องกับการศึกษาของเฉลิมพร (2554) พบว่า ปริมาณที่ใช้กระจุกลงในครัวเรือนและปริมาณนำออกจำหน่าย คือ ตัวแปรด้านเศรษฐกิจ และสังคมที่มีความสัมพันธ์กับปริมาณความต้องการใช้ประโยชน์กระจุกลง และยังพบว่า ปริมาณการผลิตมีค่าสูงกว่าปริมาณความต้องการการใช้ประโยชน์หรือชุมชนแห่งนี้มีศักยภาพในการผลิตกระจุกลงในระดับสูง

สรุป

จากการวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง สะท้อนให้เห็นถึงความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับป่าพรุควนเคร็ง จากอดีตที่ป่าพรุมีความอุดมสมบูรณ์ และมีความสัมพันธ์ต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในอาศัยอยู่รอบพื้นที่ป่าพรุ ประชาชนใช้ประโยชน์จากป่าพรุในการดำเนินชีวิตประจำวันในทุกๆ วัน จนเมื่อปี พ.ศ. 2505 เกิดวาทภัยส่งผลให้ป่าพรุถูกทำลาย หลังจากนั้นป่าพรุฟื้นตัวขึ้น แต่เป็นช่วงที่ประเทศกำลังพัฒนาและใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั้งคิด ชาวบ้านบุกรุกป่า ทำลายป่า และเผาป่า เพื่อจับจองเป็นพื้นที่ทำกิน เปลี่ยนป่าให้เป็นแปลงเกษตรสวนปาล์มน้ำมัน และสวนยางพารา และเมื่อเวลาเปลี่ยนผ่านไปยุคของการพัฒนาที่ยั่งยืน กระแสการพัฒนาเข้าถึงพื้นที่ป่าพรุ

ทุกภาคส่วนตระหนักและเห็นความสำคัญของป่าพรุ เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการส่งเสริมและอนุรักษ์พื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช

แม้ว่าการวิเคราะห์ความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง ทั้งมิติเชิงเวลา มิติเชิงพื้นที่ มิติเชิงกลุ่มคน และมิติเชิงปฏิบัติการ ได้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาความยั่งยืนของป่าพรุควนเคร็ง ที่ผูกติดกับเงื่อนไขปัจจัยด้านภัยจากธรรมชาติและภัยจากมนุษย์ อย่างไรก็ตามเมื่อเวลาผ่านไปเข้าสู่ยุคของการพัฒนาที่ยั่งยืน กลุ่มมนุษย์เองก็ผลักดันกระแสการพัฒนาในพื้นที่ให้เริ่มเปลี่ยนไป โดยการนำแนวคิดสิ่งแวดล้อมเข้ามาเป็นตัวช่วยขับเคลื่อนให้มิติเชิงกลุ่มคนปรับเปลี่ยนทัศนคติ มีความรู้ความเข้าใจ และเกิดตระหนักในความสำคัญของป่าพรุ พัฒนามิติเชิงพื้นที่ให้เป็นพื้นที่พัฒนาอย่างเหมาะสมและยั่งยืน และผลักดันมิติการปฏิบัติการทั้งทางตรงและทางอ้อมเพื่อให้ทุกภาคส่วน เข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ป่าพรุ โดยมีแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง ดังนี้

- 1) การป้องกันและควบคุมไม่ให้เกิดไฟไหม้ป่าพรุ
- 2) การสร้างอาชีพให้ชาวบ้าน
- 3) สร้างและดูแลภูมิทัศน์น้ำเพื่อใช้ดับไฟที่ลุกไหม้ในป่าพรุ
- 4) การควบคุมการขุดปลุกปล้ำน้ำมันและยางพารา
- 5) การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นเสียด
- 6) การอนุรักษ์และขยายพันธุ์ต้นเสม็ดขาว
- 7) การเพิ่มพื้นที่ปลูกกระจุกลง
- 8) การควบคุมการพัฒนาขยายถนนในป่าพรุ

โดยแนวทางการพัฒนาตัวชี้วัดความยั่งยืนในการจัดการทรัพยากรป่าพรุควนเคร็งดังกล่าว มีความคาดหวังจะให้ป่าพรุกลับมามีความอุดมสมบูรณ์และมีความหลากหลายทางชีวภาพเหมือนเดิม

ในส่วนของแนวทางการนำตัวชี้วัดไปใช้ในพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการศึกษามุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันดำเนินการ และเน้นถึงหน่วยงานภาครัฐที่มีบทบาทหน้าที่หลักด้านการจัดการป่าพรุ

ความเคร่ง เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อล้อ สำนักจัดการทรัพยากรป่าไม้ที่ 12 (นครศรีธรรมราช) สำนักงานปฏิรูปที่ดิน สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดนครศรีธรรมราช สถานีควบคุมไฟฟ้า สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5 (นครศรีธรรมราช) สำนักงานประมงอำเภอชะอวด และศูนย์ศิลปาชีพบ้านเนินธัมมัง ต้องปฏิบัติงานตามบทบาทภารกิจหลักของหน่วยงานอย่างเคร่งครัด และต้องเป็นหน่วยสนับสนุนหน่วยงานอื่นๆ เพื่อให้การดำเนินการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าพรุควบคู่กันไปด้วย ประสพผลสำเร็จกลับมาเป็นแหล่งอาหาร แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์ และป่าพรุที่มีระบบนิเวศน์อุดมสมบูรณ์เอื้ออำนวยประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของประชาชนในปัจจุบันและอนาคต

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

ระดับท้องถิ่น

1. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นควรร่วมมือกับกรมพัฒนาฝีมือแรงงานเข้ามาส่งเสริมการพัฒนาฝีมือให้ประชาชนในพื้นที่ และสร้างอาชีพเสริมให้ชาวบ้านในชุมชน เช่น การทอเสื่อกระจูด หรือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์อื่นๆ จากต้นกระจูด เป็นต้น
2. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดทำแผนพัฒนาชุมชนโดยนำเอาประเด็นปัญหาของป่าพรุผนวกเข้าไปในแผนชุมชน เพื่อวางแผนการจัดทำโครงการพัฒนาในพื้นที่ป่าพรุในระยะยาว
3. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ สร้างความเข้าใจ และส่งเสริมให้ประชาชนในพื้นที่ได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ ช่วยกันดูแลรักษาป่าพรุให้คงสภาพเดิม ไม่ให้เกิดความเสื่อมโทรม
4. เจ้าหน้าที่ต้องทำตัวให้เข้าถึงชาวบ้าน ทำตัวให้เป็นมิตรกับชาวบ้าน ชาวบ้านก็จะเข้าใจในตัวเจ้าหน้าที่และจะรู้สึกเป็นกันเอง จะรักเจ้าหน้าที่ รัก

หน่วยงาน และเมื่อชาวบ้านเข้าใจก็จะไม่ทำลายและบุกรุกป่าพรุอีก

ระดับหน่วยงาน/นโยบาย

1. สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา/สถานศึกษาระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษา และมหาวิทยาลัยควรผลักดันให้ความรู้เกี่ยวกับป่าพรุถูกบรรจุอยู่ในแบบเรียนการศึกษาของพื้นที่ เป็น“หลักสูตรท้องถิ่น” เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจให้แก่เด็กในโรงเรียน รวมถึงเป็นการสร้างจิตสำนึกให้เด็กด้วย

2. เกษตรอำเภอและเกษตรจังหวัด ควรเข้ามาดูแลพื้นที่และส่งเสริมวิชาการด้านการเกษตร เช่น การเพาะปลูกต้นกระจูด การขยายพันธุ์ต้นกระจูด และการค้นหาวิธีการปลูกต้นกระจูดเชิงพาณิชย์

3. หน่วยงานที่รับผิดชอบควรแยกแยะแนวเขตพื้นที่ระหว่างที่ดินทำกินที่ออกเอกสารสิทธิ์ได้ กับพื้นที่ป่าไม้ให้ชัดเจนและทำข้อตกลงกันให้ชัดเจนระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ เพื่อไม่ให้เข้าไปบุกรุกทำลายป่าพรุอีก

4. หน่วยงานที่รับผิดชอบร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดจ้างชาวบ้านที่ไม่มีอาชีพ วางงานให้ไปช่วยปลูกป่าในพื้นที่แปลงปลูกป่าถาวรเฉลิมพระเกียรติ หรือแผ้วถางวัชพืช

5. ใช้มาตรการทางกฎหมายควบคุมแนวทางในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้อยู่อย่างยั่งยืน

6. หน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องควรร่วมมือกันในการพัฒนาป่าพรุควบคู่กัน ได้แก่ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบ่อล้อ สถานีควบคุมไฟฟ้าพรุควบคู่กัน เจ้าหน้าที่หน่วยงานป้องกันไฟฟ้า เจ้าหน้าที่ทหารและองค์การบริหารส่วนตำบลในพื้นที่

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.เดชรัต สุขกำเนิด อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รวมถึงอาจารย์และเจ้าหน้าที่ในสาขาการบริหารและพัฒนา

สังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ขอขอบพระคุณหัวหน้าส่วนราชการ ผู้บริหาร/สมาชิก อบต. ผู้นำชุมชน/ท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่ของหน่วยงาน ต่างๆ รวมถึงชาวบ้าน ในพื้นที่ป่าพรุควนเคร็ง จังหวัด นครศรีธรรมราช ที่สนับสนุนสิ่งต่างๆ ในการศึกษาแก่ ผู้วิจัย ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คง จะเป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่านและผู้ที่เกี่ยวข้องต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กรมป่าไม้. 2531. **การจัดการป่าชุมชน**. กองจัดการ ที่ดินป่าสงวนแห่งชาติกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- ชันชัย ชัยวงษ์. 2553. การมีส่วนร่วมของประชาชนใน การจัดการป่าผลิตแบบยั่งยืนกรณีศึกษาป่าผลิต ดงสีทวน บ้านนาเชือกและบ้านนาห้วยไร่ เมือง ท่าปาทอง แขวงสะหวันเขตสปป.ลาว. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขา ส่งเสริมการเกษตร, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- เฉลิมพร รูปสูง. 2554. การวิเคราะห์การใช้ประโยชน์ ผลผลิตกระจุดอย่างยั่งยืนในพื้นที่ป่าพรุควน เคร็ง บ้านกุ่มแป อำเภอลำดวน จังหวัด นครศรีธรรมราช. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตร มหาบัณฑิต สาขาการจัดการทรัพยากรป่าไม้, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- ชลลดา แสงมณี ศิริสาธิตกิจ. 2550. รายงานการวิจัย **โครงการปัญหาในการเข้าถึงและการใช้ ประโยชน์ทรัพยากรในป่าพรุช่วงก่อนและหลัง การเกิดโครงการพัฒนาพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนัง**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ณรงค์ บุญสวยขวัญ. 2544. รายงานการวิจัยวิถีชีวิต ของประชาชนในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังอัน เนื่องมาจากการพัฒนาของรัฐในระยะ แผนพัฒนาฉบับที่ 1-8. สำนักงานกองทุน สนับสนุนการวิจัย.
- ธาริน เขียวภิรมย์ และ พิษณุ เขียวภิรมย์. 2538. กาง ร่มชมป่าพรุที่ศูนย์วิจัยและศึกษาธรรมชาติที่ป่า พรุศรีนคร. สารคดี :120.
- นฤมล ขุนวิชัย. 2558. พลวัตการใช้ประโยชน์ ทรัพยากรป่าพรุควนเคร็ง. วารสาร มนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัย ทักษิณ 10(1): 53-74.
- วิโชค ไกรเทพ. 2536. ป่าพรุผืนสุดท้ายที่ไม่ขาว : การต่อสู้เพื่ออนุรักษ์ป่าพรุของภูเก็ต. ในแลได้. 9: 2-17.
- สำนักบริหารพื้นที่อนุรักษ์ที่ 5. 2555. สถิติกฎหมาย เกี่ยวกับป่าไม้ (ปีงบประมาณ 2556) เขตห้าม ล่าสัตว์บ่อลื้อ. กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. (เอกสารอัดสำเนา)
- สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2560. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ**. แหล่งที่มา: <http://www.nesdb.go.th>, 10 มกราคม 2560.